

Harun Karčić, *Kratki uvod u šerijat*, Sarajevo: Centar za napredne studije, 2017. Str. 168. ISBN 978-9958-022-47-0.

Šerijatsko pravo predstavlja sistematizovanu cjelinu vjerskih, moralnih i pravnih normi, stvorenih s primarnom obavezom da ponašanje muslimana usmjeravaju u prihvatljivom smjeru, te sankcionišu neadekvatne oblike ponašanja. Riječ je o pravnom sistemu iz skupine vjerskih prava koji svoju snagu primarno crpi iz Kur'ana (Božija objava) te sunneta poslanika Muhammeda, a.s. U Evropi i svijetu postoji više posebnih tijela koja se bave izučavanjem šerijata. Kao posebno važna mogu se navesti Evropsko vijeće za fetve i istraživanja, Akademija za istraživanja al-Azhara u Kairu, Islamska akademija za fikh u Džedi, turski Diyanet i mnogi drugi. Iako se šerijat i danas primjenjuje u velikoj mjeri, u vezi s njegovim pojedinim aspektima, naprimjer u vezi s primjenom tjelesnih kazni ili porodičnim pravom, postoje brojne dileme, što, u kombinaciji s rastom islamofobije i nepoznavanjem islama, stvara jednu iskrivljenu sliku o muslimanima. Iako postoji domaća, dosta obimna bibliografija o šerijatskom pravu, ipak je nedostajalo djelo koje bi, na jednom mjestu, sublimiralo najbitnija saznanja o islamskom pravu.

Stručan doprinos rješavanju spomenutog problema dao je dr. Harun Karčić knjigom *Kratki uvod u šerijat*, koja je koncipirana kao vodič namijenjen studentima, novinarima i istraživačima, ali i drugima čije se polje interesovanja odnosi na islamsko pravo i njegov historijat. Karčić je autor više članaka o islamu u savremenoj Bosni i Hercegovini, s akcentom na utjecaj Saudijske Arabije, Irana i Turske na tumačenje islama u BiH. Posebno se izdvajaju njegovi članci: „Islamic Revival in Post-socialist Bosnia and Herzegovina. International Actors and Activities“ (*Journal of Muslim Minority Studies*), „Globalisation and Islam in Bosnia: Foreign influences and their effects“ (*Totalitarian Movements and Political Religions*), „Sharia after the Arab Spring?“ (*Philosophy and Social Criticism*), „Applying Islamic Norms in Europe: The Example of Bosnian Muslims“ (*Journal of Muslim Minority Studies*), „From Mekteb-i-Nuwwab to the Faculty of Islamic Studies: A Short History of Bosnia's Leading Islamic Institution“ (*Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*), „Islamic Revival in Bosnia and Herzegovina 1992–2010“ (*Context: Časopis za interdisciplinarne studije*).

Knjiga *Kratki uvod u šerijat* sastoji se od sedam poglavlja. U uvodnom dijelu obrađena su osnovna pitanja u vezi sa šerijatom: njegovo definisanje, izvori, ciljevi ali i međusobni odnos s religijom i svjetovnim pravom (*kanuni*). Posebna je pažnja posvećena interakciji vjerskog i sekularnog zakonodavstva. To zakonodavstvo u muslimanskim zemljama egzistira u formi kanuna ili dekreta. Njima se regulišu ona pitanja o kojima u vjerskim propisima ne postoje konkretna pravna rješenja (izborni sistem, međudržavni odnosi, krivično procesno pravo). Autor je sve današnje muslimanske države podijelio u tri skupine: u prvu su smještene zemlje u kojima je šerijat jedini izvor prava. Tu su Iran i Pakistan, kao dvije islamske republike. U drugoj grupi nalaze se zemlje s mješovitim pravnim sistemima, u kojima se, osim šerijata, koristi i svjetovno zakonodavstvo koje mora biti u skladu s vjerskim pravom. Primjer takve države je Tunis. U posljednjoj kategoriji su države sa potpuno sekularizovanim pravnim sistemom koji u većini slučajeva inkriminiše primjenu šerijata (Turska).

U drugom poglavlju – „Tumačenje šerijata“ govori se o muftijama, poznavacima vjerskih tekstova i islamske tradicije. Njihova interpretatorska djelatnost manifestuje se u izdavanju *fetvi* – mišljenja o nekom religijskom pitanju ili problemu. Muftije mogu djelovati kao samostalni tumači (*mudžtehid*) te sami izvoditi zaključke o nekoj problematiki, ili se mogu osloniti na stavove ranijih učenjaka (*mukalidi*). Na polju vjerskog tumačenja postoje četiri dominantne sunijske vjerske škole: hanefijska, šafijska, hanbelijska i malikijska, dok je u šiitskom Iranu prisutna džaferijska škola. U savremenoj šerijatskoj nauci govori se i o *fiqh el-ekallijjat*, odnosno *učenju koje se primjenjuje nad muslimanima nastanjenim u zapadnoj Evropi i ostalim nemuslimanskim zemljama*.

U trećem poglavlju – „Primjena šerijata“ predstavljena je djelatnost kadija – islamskih sudija. Oni su u skladu s postojećim vjerskim propisima rješavali pravne sporove muslimana kao i nemuslimana. Pored pravosudne, kadije su obavljale i niz drugih funkcija: od upisivanja vlasničkih i drugih stvarnih prava u zemljišne knjige, vođenja brige o vakufima, neuračunljivim osobama, izvršavanja testamenata itd. U ovom poglavlju poseban fokus stavljen je na primjenu tjelesnih kazni. Sva krivična djela podijeljena su u dvije grupe: u ona koja su usmjerena protiv Boga i ona koja su usmjerena protiv čovjeka. Djela uperena protiv Božijeg prava nazivaju se *hudud*; za njih nije bilo moguće dobiti oprost vladara te se nad njihovim počiniocima morala primijeniti sankcija. U ovu kategoriju spadaju kleveta, blud, krađa, konzumiranje alkohola i drumsko razbojništvo. Pored navedenih, ovdje se može svrstati i apostazija (napuštanje vjere) i oružana pobuna, ali o njihovoj pravnoj prirodi ne postoji jedinstven stav islamskih učenjaka. Iako su za navedena djela propisane tjelesne kazne, šerijat je propisao niz olakšavajućih okolnosti kako bi se njihova primjena izbjegla. Tako se osoba nije kažnjavala ukoliko je alkohol konzumirala u svojoj kući i

pritom se nije pojavljivala u javnosti u opijenom stanju, a ukoliko je krađu počinilo neuračunljivo ili siromašno lice, ono bi bilo oslobođeno krivičnog gonjenja. Blud, kao jedno od težih djela, zahtijevao je iskaze četvero svjedoka koji su, u više navrata, morali detaljno svjedočiti o svim okolnostima izvršenja ovog djela. Cijenjena su isključivo neposredna opažanja, dok informacije do kojih se posredno došlo od neke druge osobe nisu uzimane u obzir.

Četvrto poglavlje – „Šerijat i sekularno pravo“ problematizira usklađenost šerijata s modernom demokratijom te međunarodnim standardima ljudskih i humanitarnih prava. Autor je ovdje također razmatrao pristupe islamskih učenjaka problematici apostazije, tj. izlaska iz vjere. Iako se u ranoj islamskoj historiji za apostaziju izričala smrtna kazna, danas je pristup nešto drugačiji. Savremeni šerijatski pravници ističu da osobe koje su napustile islam a nastavljaju živjeti među muslimanima ili nemuslimanima s kojima postoje dobri odnosi ne treba da budu predmetom bilo kakvog fizičkog ili nekog drugog kažnjavanja. Jedinu legitimnu metu u slučaju rata predstavljaju lica koja, nakon apostazije, borave kod antimuslimanskih, neprijateljski nastrojenih grupa.

U petom poglavlju – „Šerijat i druge religije“ obrađena su u kratkim crtama vjerska prava drugih vjeroispovijesti, u prvom redu kanonsko pravo Katoličke crkve i jevrejsko pravo. Pripadnici ovih konfesija su u muslimanskim državama uživali status zaštićenih manjina (*ehl ez-zimme*). Između njih i islamskih vladara sklopljen je ugovor *akd ez-zimme*, kojim se nemuslimanima garantuje puna sigurnost života, vjeroispovijesti i imovine. Zauzvrat su oni prema islamskoj državi morali iskazivati pokornost i plaćati poseban porez – džizju. Radilo se o dažbini koju su u fiksnim iznosima plaćali slobodni muškarci, a žene, djeca, robovi i sveštenici bili su oslobođeni takve obaveze. Izmirivanjem ove dažbine nemuslimani su mogli koristiti spomenute garancije, u koje je spadalo i izuzimanje od odlaska u vojsku u slučaju rata. Ukoliko bi ove osobe pristupile vojnim redovima, bile bi oslobođene džizje. Islamski vladari su u situacijama kada bi procijenili da država nije u stanju zaštititi nemuslimansko stanovništvo uplaćenu džizju vraćali hrišćanskom i drugom stanovništvu.

U šestom poglavlju – „Šerijat i rat“ Karčić predstavlja koncept džihada kao i modaliteta vođenja rata prema dominantnim šerijatskim učenjima. Džihad (arap. ulaganje truda i napora na Božijem putu) može se voditi na tri načina: rukom, srcem i jezikom. On se može manifestovati kao oružani sukob isključivo kada muslimanska država proglasi rat protiv agresije i nepravde. Poznat je veliki džihad – protiv samog sebe ili šejtana i mali džihad, tačnije oružana pobuna koja se može voditi protiv neke druge zajednice ili unutar jednog kolektiva. Kada je riječ o vođenju ratnih sukoba, islam polazi od stava da je život Božiji dar, čije se pojedinačno oduzimanje posmatra kao ubistvo cijelog čovječanstva. Stoga šerijatsko

pravo propisuje tri slučaja opravdane oružane reakcije. Radi se o samoodbrani (pojedinačna opasnost), ratnom stanju (isključivo protiv legitimne vojne mete) i situaciji kada muslimanska država izriče prekršaje za kršenje šerijatskog prava. Strogo je zabranjeno napadati djecu, žene, sveštenike, starije i nemoćne osobe, a civilni te vjerski objekti uživaju posebnu zaštitu. Danas postoje brojne radikalne islamske struje i grupe koje vrše oružane terorističke napade na civile pozivajući se na pojedinačna i često pogrešna tumačenja kur'anskih ajeta. Ekstremisti uporište za svoja djela pronalaze u nekadašnjoj podjeli svijeta na zemlje islama (*dar el-islam*) i zemlje rata (*dar el-harb*). Riječ je o starom i napuštenom konceptu po kojem se muslimani nalaze u stalnom sukobu s nemuslimanima, što implicira da se islam nalazi u stanju konstantne opasnosti. Moderni muslimanski svijet poprište je brojnih kriza, sukoba, građanskih ratova i napetosti. Karčić ističe da je ovakvo stanje produkt djelovanja većeg broja društvenih, političkih i historijskih faktora. U prvom redu je to kolonijalna prošlost mnogih zemalja sa često vještački kreiranim granicama, što je dovelo do parcijalizacije raznih naroda i plemena u više zemalja. To je slučaj s Kašmirom, Zapadnom Saharom, Palestinom, kao i Libanom, koji je nastao kao rezultat francuskih htjenja da se formira arapska država s većinskim hrišćanskim stanovništvom. Drugi razlog su autokratski režimi, koji su se brutalno obračunavali s političkim neistomišljenicima i opozicijom. U uvjetima društvene nejednakosti, gušenja osnovnih sloboda, nezadovoljno stanovništvo nerijetko je bilo primorano svoja neslaganja s vlastima iskazivati buntom i oružanim putem. Tako su u sirijskoj Hami 1982. izbile demonstracije protiv diktature predsjednika Hafeza al-Assada, a 1977. u Kairu zbog poskupljenja hljeba. Autor naglašava da su diktatori često bili sekularno orijentisani, što je dovodilo do progona islamskih aktivista 70-ih i 80-ih godina. Treći problem je dugotrajni intervencionizam velikih sila u politička i druga dešavanja u muslimanskom svijetu.

U posljednjem poglavlju – „Šerijat i muslimani na Zapadu“ postavljaju se pitanja načina poštovanja šerijata u nemuslimanskim zemljama, njegove interakcije s evropskim pravnim sistemima kroz međunarodno privatno pravo i autoritetima ovlaštenim za tumačenje islamskog prava u Evropi. Savremeni šerijatski učenjaci smatraju da su se muslimani koji žive u nemuslimanskim državama dužni pridržavati svih njihovih zakona, ali istovremeno poštovati šerijat. Smatra se da je dobivanjem vize ili državljanstva jedne takve države musliman s istom zaključio svojevrсни ugovor o međusobnom uvažavanju, a takvi se sporazumi moraju primjenjivati. Jediní slučaj iskazivanja neposlušnosti prema nemuslimanskom autoritetu bio bi prisiljavanje muslimana na kršenje šerijatskih pravnih propisa. U okviru ovog poglavlja Karčić je izučavao modalitete primjene vjerskog prava u okruženju sekularnog političko-pravnog sistema. Kao primjer je uzeta Bosna i Hercegovina, gdje se, u granicama postojećeg zakonodavstva, mogu u određenoj

mjeri primijeniti islamske norme. To je pristuno na polju sklapanja šerijatskog braka, razvoda, mehra, medijacije, islamskog bankarstva, nasljeđivanja, osnivanja vakufa i usvajanja djece. Kada je riječ o tumačenju šerijata u Evropi, postoje različita rješenja. U zapadnobalkanskim zemljama (Bosna i Hercegovina, Srbija, Kosovo, Makedonija, Srbija) egzistiraju institucionalizovane vjerske zajednice s jedinstvenim autoritetima za interpretaciju islamskih propisa. Ipak, pod raznim utjecajima, kao i s povratkom brojnih balkanskih studenata s bliskoistočnih univerziteta, dolazi i do manifestovanja različitih vjerskih struja. To je, između ostalog, utjecalo na pojavu paradžemata kao konkurentnih autoriteta.

Karčić je, uz racionalan i kritički pristup, nastojao da, kako je u predgovoru knjige istaknuto, “šerijat prikaže kao jedan od brojnih pravnih sistema uz analizu njegove interakcije sa savremenim izazovima XXI vijeka”. Značaj ove knjige ogleda se prvenstveno u velikom broju pitanja i šerijatskih fenomena za koje je autor pružio jezgrovite i kompetentne odgovore. Jednostavan i razumljiv jezik čine je preporučljivom i široj javnosti. Inspirativna je za dalja istraživanja šerijata, tematska, stručna i intelektualna preguća.

Sead Bandžović